

цих підходів, постає найбільш адекватним інструментом правосуддя, що сприяє збереженню балансу між універсальністю та справедливістю судових рішень.

Література:

1. R (on the application of gray and another) v aylesbury crown court. Animal Legal and Historical Center Website. URL: <https://www.animallaw.info/case/gray-v-rspca> (дата звернення: 11.12.2025).

2. Animal welfare act 2006. legislation.gov.uk. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/45/section/4> (дата звернення: 11.12.2025).

3. Nayerahmadi A. Far beyond baker: heuristics and the inadequacy of the reasonable apprehension of bias analysis. Osgoode hall law journal. 2022. Vol. 59, no. 2. P. 339–373. URL: <https://doi.org/10.60082/2817-5069.3781> (дата звернення: 11.12.2025).

4. Nourse V. After the reasonable man: getting over the subjectivity objectivity question. New criminal law review. 2008. No. 12-167. P. 33–50.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-589-4-4>

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ПРАВООХОРОННОГО СТАТУСУ МИТНИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ ЯК СКЛАДОВА РЕФОРМИ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ПРАВОПОРЯДКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Батраченко Тетяна Сергіївна

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувачка кафедри правоохоронної діяльності
Університет митної справи та фінансів
м. Дніпро, Україна*

Сучасний етап розвитку України, зумовлений повномасштабною збройною агресією російської федерації та зобов'язаннями у межах європейської інтеграції, характеризується глибокою трансформацією сектору безпеки і правопорядку, у межах якої реформування правоохоронних органів набуває системного характеру та спрямовується на формування інституцій, здатних ефективно протидіяти гібридним, економічним і транснаціональним загрозам, відтак, на нашу думку, особливого значення набуває перегляд ролі

митних органів, які, виконуючи комплекс функцій із запобігання та протидії кримінальним правопорушенням у сфері зовнішньоекономічної діяльності, незаконного переміщення зброї, товарів подвійного призначення, фінансових ресурсів і порушень санкційних режимів, де-факто виступають ключовим бар'єром на шляху проникнення в Україну як матеріальних, так і фінансових загроз, що формує їхню об'єктивну належність до сектору безпеки та зумовлює вихід обсягу й характеру їхніх повноважень за межі традиційної фіскальної функції у напрямі правоохоронної діяльності, яка потребує відповідної нормативної й процесуальної основи.

З огляду на це проблема інституціоналізації правоохоронного статусу митних органів України набуває особливої наукової та практичної значущості, оскільки вона перебуває на перетині реформування правоохоронної системи, забезпечення економічної безпеки та виконання євроінтеграційних зобов'язань держави. Відтак саме в цьому контексті дослідження правових і інституційних передумов трансформації митниці у повноцінний правоохоронний орган є об'єктивно необхідним і своєчасним. Митні органи України здійснюють митний контроль і митне оформлення товарів, транспортних засобів та інших об'єктів, що перетинають митний кордон України, у порядку, визначеному Митним кодексом України (МКУ). Зокрема, МКУ передбачає огляд і переогляд товарів та транспортних засобів у межах зон митного контролю (статті 338, 329 МКУ) та здійснення пост-митного контролю щодо інформації, що міститься у митній декларації (ст. 344-1 МКУ). При цьому Кодекс визначає вичерпний перелік дій як порушень митних правил (статті 468–485 МКУ), зокрема переміщення товарів через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від нього, а також дії, спрямовані на ухилення від сплати митних платежів (статті 483–485 МКУ) [1]. Ці нормативні положення підтверджують, що митні органи не лише контролюють переміщення, але й у процесі виконання своїх функцій виявляють та документують порушення, що створюють правові підстави як для застосування адміністративної відповідальності, так і для передання матеріалів до інших суб'єктів кримінальної юстиції, – відтак ця діяльність має безпекову спрямованість і вимагає відповідного статусного та процесуального забезпечення. Чинне законодавство також передбачає сукупність митних повноважень з контролю за переміщенням товарів і транспортних засобів через митний кордон України, включно з оглядом та переоглядом товарів (ст. 338 МКУ) та здійсненням митного контролю у всіх випадках перетину кордону (ст. 318 МКУ). Водночас аналіз положень глави 68 МКУ свідчить, що порушення митних правил як протиправні дії, наприклад переміщення товарів через митний кордон

України з приховуванням від митного контролю (ст. 483 МКУ) або інші порушення режимів митного контролю (ст. 468, 472–485 МКУ), тягнуть за собою адміністративну відповідальність та застосування санкцій, включно з накладенням штрафів чи конфіскацією предметів порушення [1]. Відтак митні органи не лише реалізують контрольні функції, а й фактично документують ті дії, які за своєю природою мають ознаки протиправних діянь, що загрожують порядку переміщення та економічній безпеці. Водночас, на нашу думку, чинний правовий статус митних органів не відповідає обсягу та суті покладених на них функцій, оскільки МКУ не наділяє їх самостійними кримінально-процесуальними або оперативно-розшуковими повноваженнями, які б дозволяли безпосередньо здійснювати фіксацію, оцінку доказів та організаційні дії в межах кримінального провадження. Відтак це призводить до інституційного розриву, оскільки митні органи виконують складні контрольні й превентивні дії щодо порушень, що містять кримінальні ознаки, але не мають адекватного правового інструментарію для їхнього повноцінного кримінального переслідування. Така ситуація, на нашу думку, віддзеркалює потребу в нормативній гармонізації повноважень митниці з сучасними вимогами ефективної протидії складним формам митних і економічних правопорушень.

Чинне законодавство передбачає, що ініціювання і здійснення кримінального провадження належить уповноваженим суб'єктам у межах їхніх кримінально-процесуальних повноважень, визначених Кримінальним процесуальним кодексом України (КПК). Зокрема, слідчі органи Національної поліції України та Державного бюро розслідувань мають право здійснювати досудове розслідування, збір доказів, призначення експертиз та інші процесуальні дії [2]. Водночас митні органи, хоча й документують ознаки порушення митних правил та передають матеріали відповідним правоохоронним структурам, не мають самостійних процесуальних повноважень для збирання доказів, прийняття рішень щодо повідомлення про підозру чи безпосереднього проведення слідчих дій у межах кримінального провадження щодо митних правопорушень. Ми вважаємо, що така конструкція створює процедурну неузгодженість і затримки у кримінально-процесуальному забезпеченні ефективної протидії митним злочинам.

Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» визначає, що оперативно-розшукові заходи можуть здійснюватися лише уповноваженими на те органами і посадовими особами, які мають спеціальні повноваження відповідно до цього Закону [3]. Натомість митні органи, незважаючи на їхню участь у виявленні ознак злочинів, не належать до кола суб'єктів, уповноважених здійснювати оперативно-розшукову діяльність, що, на нашу думку, стримує їхню здатність діяти

проактивно в умовах сучасних транснаціональних загроз та складних схем ухилення від митних платежів і контрабанди. Аналогічно, Закон України «Про Бюро економічної безпеки України» закріплює за БЕБ повноваження щодо розслідування економічних правопорушень, у тому числі тих, що містять ознаки митних правопорушень; проте це також не надає митним органам самостійного кримінального статусу в межах відповідної процесуальної моделі [4]. Отже, на нашу думку, у цій площині існує структурний розрив між детекцією порушень митних правил та процесуальним статусом їх розслідування і кримінального переслідування, що суттєво обмежує оперативну спроможність державного механізму протидії серйозним правопорушенням у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Відтак відсутність у митних органів повноцінних процесуальних повноважень, які б дозволяли реалізовувати повний цикл кримінальної юстиції без необхідності постійної координації з іншими правоохоронними структурами, створює адміністративно-процесуальні бар'єри, які знижують ефективність реагування на сучасні кримінальні загрози.

У державах – членах Європейського Союзу митні адміністрації, як правило, мають статус правоохоронних органів або інтегровані до системи кримінальної юстиції, що надає їм повноваження щодо виявлення, розслідування та припинення митних і фінансово-економічних правопорушень. Відтак у таких країнах, як Німеччина, Франція, Італія та Іспанія, діють спеціалізовані митні підрозділи з функціями кримінальних розслідувань (customs police, customs enforcement), які поєднують митний контроль із процесуальними та оперативно-розшуковими інструментами. Отже, митниця в європейських правопорядках розглядається не як допоміжна фіскальна служба, а як повноцінний суб'єкт протидії економічній та транснаціональній злочинності. Відтак саме ця модель забезпечує високу ефективність боротьби з контрабандою, ухиленням від сплати митних платежів і незаконним обігом товарів, оскільки правоохоронні повноваження сконцентровані в одному інституційному суб'єкті. На нашу думку, для України, яка перебуває у процесі гармонізації з правом Європейського Союзу, імплементація подібної інституційної конструкції є логічним елементом реформи сектору безпеки та правопорядку і має розглядатися як необхідна умова підвищення ефективності державної політики у сфері митної та економічної безпеки [5].

Проведений аналіз свідчить, що в умовах воєнного стану та поглиблення євроінтеграційних процесів митні органи України об'єктивно перебувають у центрі протидії економічним і транснаціональним загрозам, оскільки саме їхні контрольні повноваження забезпечують виявлення та первинне документування правопорушень у сфері зовнішньоекономічної діяльності, незаконного

переміщення стратегічних товарів, порушення санкційних режимів і ухилення від сплати митних платежів, однак, відтак, попри те що Митний кодекс України фактично закріплює за митницею функцію безпекового «фільтра», її залишення поза межами повноцінного кримінально-процесуального й оперативно-розшукового механізму формує інституційний розрив між виявленням протиправних діянь і їх ефективним переслідуванням, що, на нашу думку, знижує оперативність і узгодженість реагування, підвищує ризики втрати доказів та фрагментації відповідальності, тоді як зіставлення з європейськими моделями, у яких митні адміністрації інтегровані до системи кримінальної юстиції й наділені правоохоронними повноваженнями, переконливо підтверджує, що інституціоналізація правоохоронного статусу митниці є логічною відповіддю на сучасні виклики та необхідною передумовою підвищення ефективності державної політики у сфері митної й економічної безпеки, а отже подальші наукові та законодавчі зусилля мають бути спрямовані на гармонізацію статусу і повноважень митних органів з їх реальними безпековими функціями з урахуванням вимог КПК України, законодавства про оперативно-розшукову діяльність та інституційного розмежування з іншими правоохоронними органами.

Література:

1. Митний кодекс України : Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI (із змін. і допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI (із змін. і допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
3. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 19 червня 1992 р. № 2224-XII (із змін. і допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2224-12>
4. Про Бюро економічної безпеки України : Закон України від 28 січня 2021 р. № 1150-IX (із змін. і допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20>
5. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022, затверджений Законом України № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022>
6. Customs Administrations in the EU Countries and Ukraine // *Roczniki Ekonomiczne i Prawo w Międzynarodowych Stosunkach Gospodarczych*. 2025. URL: <https://czasopisma.kul.pl/index.php/recl/article/view/18588>